

Antycypacja sztuki

“Najlepszą metodą przewidywania przyszłości jest jej tworzenie”¹.

Obecnie w przekazach medialnych dość często dominuje tendencja przedstawiania „katastroficznych wizji”². Preparowanie niepokojących, apokaliptycznych informacji łączy się z budowaniem sensacji w celu wzbudzenia zainteresowania odbiorcy. Mechanizm tworzenia zagrożeń, poprzez koncentrowanie się na wydarzeniach codziennych, łączy się również z odciąganiem uwagi od spraw ogólnych. Jest to sposób na eksponowanie współczesnych problemów, które w gąszczu informacji zazwyczaj są niezauważalne. Sensacyjne informacje często też stają się pewnym potencjałem stwarzającym warunki do zaistnienia czynników wpływających na zapobieganie zagrożeniom, które wynikają z procesów uspołeczniania środowiska naturalnego i społeczeństwa. Istnieje tym samym różnica między wydarzeniem “strasznym a tragicznym”³. Niebezpieczeństwa cywilizacyjne wynikają z przypadku albo są konsekwencją nieprzewidywalnych skutków podjętych decyzji. Przeciwdziałanie zagrożeniom powinno koncentrować się na poprawianiu zaistniałych błędów albo na zapobieganiu ich powstawaniu. Rozpatrywanie kwestii pod kątem zażegnania ujawniających się niebezpieczeństw zazwyczaj związane jest z poszukiwaniem czynników pomagających rozwiązać kryzys w dominującym systemie tworzącym nową rzeczywistość. Zapomina się przy tym, że te nowe

---

¹ Autorstwo aforyzmu przypisuje się wielu osobom m.in. Peterowi Druckerowi, Abrahamowi Lincolnowi.

² Ten sposób tworzenia informacji zazwyczaj nie ogranicza się do stosowania literackiej hiperboli mającej za zadanie obnażenie zaistniałych wydarzeń.

³ W nawiązaniu do Anatolija Łunaczarskiego: tragedię można określić jako nieszczęście wynikające z prawidłowego rozwoju rzeczy, a to co po prostu tylko straszne nie jest niczym pouczającym. Więcej w: Anatolij Łunaczarski, *Pisma wybrane*, t. I – III, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963.

warunki mogą spowodować zmiany w organizacji sposobów życia, a nawet ich mała korekta czy lifting wpływa znacząco na kształt nowej rzeczywistości.

Antycypowanie przyszłości łączy się z myśleniem twórczym. Wpływa znacząco na kulturę i daje możliwość przyspieszenia zmian w procesie uspołeczniania rzeczywistości. Obecnie, uwarunkowane jest przebiegiem działań twórczych w kulturze konsumpcyjnej i zogniskowane jest na relacji pomiędzy urzeczowieniem a uprzedmiotowieniem. Reifikacja będąca następstwem systemu kapitalistycznego wymusza dominację wymiany towarowej wpływającej na stosunki społeczne. Wykształcone formy przedmiotowości (świat rzeczy) oraz świadomości społecznej, bazujące na rynkowym i towarowym sposobie bycia, wpływają na zachowanie się jednostek we wspólnocie. Powszechny charakter procesu reifikacji wpływa na postrzeganie go jako stałej cechy struktury społecznej. Przyjęcie postawy twórczej polegające na powierzchownym komentowaniu codzienności, doprowadza do urzeczowienia treści. Pozwala tworzyć wizje presumpcji, ale tylko w obrębie danego systemu. Stąd prace wizualne wpisujące się w powyższy model szybko dewaluują się i ostatecznie podtrzymują zastaną i ustanowioną racjonalność. W konsekwencji trudno jest zachować formę przedmiotowości, przy jednoczesnym zniesieniu reifikacji - towarowym traktowaniu twórczości⁴. Model ten intensyfikuje się w przypadku, gdy twórca stara się obiektywnie (bez czynników podmiotowych) odwzorowywać zjawiska kulturowe. W działalności twórczej bazującej na przeciwieństwie podmiotu do przedmiotu dochodzi do rozdzielenia obiektywnych i subiektywnych sposobów poznania, co skutkuje podporządkowaniem częściowej wiedzy prawom ogólnym. Jednostkowe spostrzeżenia w formowaniu ogólnej

---

⁴ Rozważania dotyczące procesu reifikacji zawarte są w artykule Bogusława Jasińskiego, *Rewolucja jako odpowiedź na pytanie jeszcze nie zadane. Próba rekonstrukcji zapomnianych idei młodego György'a Lukácsa* oraz do György'a Lukácsa więcej w: *Wprowadzenie do ontologii bytu społecznego*, t. I – III, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982 – 1985.

racjonalności wykraczające poza subiektywizm poznawczy, traktowane są z dystansem jako mało istotne i nieobiektywne. Twórca ma wobec tego wybór instrumentalnego podporządkowania się prawom ogólnym (dominującej racjonalizacji) albo odniesienia się do konkretnej, jednostkowej przyczyny fragmentarycznego oglądu świata. W pierwszym przypadku twórca dopasowuje poszczególne zjawiska społeczne i przyrodnicze do konserwatywnego systemu myślowego. Dochodzi wówczas do siłowego podporządkowywania się zmiennej rzeczywistości lub do ograniczania zakresu możliwości, jaki dany system ma objąć - neopozytywizacja⁵. W drugim przypadku podporządkowuje się indywidualizmowi poznawczemu, przyjmując tym samym jednostkowy punkt widzenia – perspektywizm epistemologiczny. Oba sposoby konstruowania racjonalności sytuują się w “całkowitej izolacji od całości życia społecznego”⁶ i nie uwzględniają dialektycznego ujęcia pozwalającego wyjść poza bezpośredniość. A zatem antycypacyjność działań twórczych odnosi się do zjawisk rzeczywistości intensywniej wtedy, gdy uwzględnia proces abstrakcji i „nie fenomenalistyczne, lecz istotnościowe”⁷ eksploracje. Przyjęcie koncepcji roli kulturotwórczej sztuki powoduje, że nie ogranicza się ona tylko do sumowania obserwacji, ale uwzględnia analizy i poszukiwania nowych rozwiązań. W tym przypadku proces twórczy, często zawoalowany i intuicyjny, wynika z koncentracji na danym przedmiocie i chęci ukazania jego złożonej struktury. Próba mimetycznego odwzorowania rzeczywistości wymusza podjęcie decyzji w kontekście przyjętej znaczeniowej ramy, co pomaga w odkrywaniu nowych sposobów artykulacji i tym samym innego organizowania obrazu postrzeżeniowego. Sztuka współuczestniczy tym samym w tworzeniu przyszłej wizji

---

⁵ Więcej w: György Lukács, *Historia i świadomość klasowa: studia o marksistowskiej dialektyce*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.

⁶ Bogusław Jasiński, *Rewolucja jako odpowiedź na pytanie jeszcze nie zadane. Próba rekonstrukcji zapomnianych idei młodego György'a Lukácsa*, s. 4.

⁷ Tamże.

rzeczywistości, uwzględniając nowe możliwości istnienia bytu społecznego. Dzieło będące nowym wzorem wizualnym, wpływa na inny sposób myślenia o skuteczności interwencji artystycznych. Zwłaszcza dotyczą one współczesnych, użytecznych działań, które koncentrują się na niekonwencjonalnych możliwościach sztuki i rozpatrywaniu ich jako potencjale umożliwiającym rozwiązywanie kwestii ponadindywidualnych⁸. Użyteczność dzieła nie osłabia jego symbolicznych wartości, dzięki czemu ukazuje reguły zachowań międzyludzkich⁹. Umożliwia to włączenie procesów twórczych w mechanizm konceptualizacji, a także wyjście poza formę faktu empirycznego i umiejscowienie go w strukturze relacji i zależnościach społecznych¹⁰. Rezygnacja ze stanowiska fenomenalistycznego pozwala uniknąć powierzchowności i daje możliwość dotarcia do istoty treści. Klasycznie pojmowana antycypacja twórcza odnosi się do transcendentálnych, utopijnych wizji o uniwersalnym charakterze, natomiast w kulturze neopozytywistycznej do immanentnych, ograniczających się do reprezentacji jednostkowych traktowanych pobieżnie, subiektywnie, zogniskowanych raczej na korygowaniu rzeczywistości - wprowadzaniu zmian w obrębie istniejącego porządku. Przy tak skonstruowanym schemacie postępowania mocno zaznacza się teleologiczna strona antycypacji, która odrywa się od czynników kausalnych powodując uproszczenia. W odniesieniu do sztuki schemat ten pokazuje, że wyznaczony cel twórczego działania wcale nie musi być wyraźnie akcentowany, aby spełniać swoją rolę.

---

⁸ Nawiązanie do *sztuki użytkologicznej*, więcej m.in. w: Stephen Wright, *W stronę leksykonu użytkowania*, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2014.

⁹ Więcej m.in. w: Claire Bishop, *Sztuczne piekła. Sztuka partycypacyjna i polityka widowni*, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2019.

¹⁰ W odniesieniu do nauki, koncentrowanie się „wyłącznie na <widocznych> na powierzchni zjawisk” powoduje zniekształcenie badań. „(...) ograniczenie badania do tej zjawiskowej warstwy rzeczywistości nie tylko nie jest w nauce, jeśli chce ona właściwie rozwiązywać swe zadania, wystarczające, lecz daje w sumie wiedzę zdeformowaną, jeśli nie wręcz fałszywą”. Jerzy Topolski, *Dyrektywa formułowania praw idealizacyjnych*, [w:] *Elementy marksistowskiej metodologii humanistyki*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1973. s. 26.

Połączenie treści i formy w dziele sztuki pozwala na ukazanie pełnej istoty przedstawionego zjawiska. Natomiast tam, gdzie można całkowicie odseparować użyte środki wyrazu od przekazywanej treści, następuje uproszczenie tematu skutkujące dość często zniekształceniem ukrytych wpływów. Zrezygnowanie z pobieżnych uproszczeń, pozorów i potocznych przeświadczeń (fetyszyzacji)¹¹ skłania do poszukiwań twórczych nakierowanych na realne zmiany i wpływa na tworzenie nowych relacji społecznych.

---

¹¹ Traktowanie form pozornych jako rzeczywiste. Tamże, s.30.